

LIETUVAI PAGRAŽINTI DRAUGIJOS pirmininkai Juozas Tumas-Vaižgantas, Vladas Nagius- Nagevičiaus ir jų sąsajos su Žemaitija

Konstantinas PRUŠINSKAS

Lietuvos Respublikos Seimas, pažymėdamas Lietuvai pagražinti draugijos didelį indėlį telkiant visuomenę, ugdant pilietiškumą ir patriotizmą, įvairias būdais gražinant Lietuvą, 2021-uosius buvo paskelbęs šios draugijos metais. Tai buvo susiję ir su tuo, kad ši draugija pernai minėjo savo įkūrimo šimtmetį. Dabar tai viena gausiausių visuomeninių organizacijų Lietuvoje, vienijanti daugiau negu 60 skyrių. Jiems priklauso apie 4 tūkst. narių. Ši 1921 m. įkurta draugija aktyviai veikė iki pat sovietinės valdžios įvedimo Lietuvoje 1940-aisiais metais, kai draugijos veikla buvo uždrausta. Organizacija atkurta 1995 m. birželio 23 dieną.

Nuo pat įsikūrimo draugija svarbiausią dėmesį skyrė Lietuvos gražinimui, naujų parkų, skverų kūrimui, gyvenviečių, gamtos, kultūros paminklų tvarkymui ir apsaugai, visuomenės ekologiniam švietimui, gyventojų pilietiškumo ir patriotizmo ugdymui. Šios veiklos tradicijos tęsiamos ir atkūrus draugiją. Jos skyriai veikia ir Žemaitijos regiono Jurbarko, Kelmės, Kretingos, Mažeikių, Palangos, Raseinių, Rietavo, Skuodo, Šilalės, Tauragės, Telšių rajonuose.

Kunigo, rašytojo Juozo Tumo-Vaižganto nuotrauka 1921 m. išleistame „Lietuvos albume“

JUOZAS TUMAS-VAIŽGANTAS IR JO GYVENIMO KELIAI, VIS ATVEDAVĘ Į ŽEMAITIJĄ

Lietuvai pagražinti draugiją kūrė ir jai tarpukario metais vadovavo didelį autoritetą Lietuvoje anuo laikotarpiu turėjusios asmenybės. Pirmiausiai tai iš Svėdasų krašto kilęs rašytojas, literatūros istorikas, kritikas, spaudos darbuotojas, pedagogas, aktyvus visuomenės veikėjas, kunigas, Lietuvių rašytojų ir žurnalistų sąjungos signataras, pirmasis jos pirmininkas Juozas Tumas-Vaižgantas (1869–1933). Jis buvo ir pirmasis Lietuvai pagražinti draugijos pirmininkas (jai vadovavo 1921–1924 m.). Tuo laikotarpiu jis gyveno Kaune, buvo Vytauto bažnyčios rektorius (1920–1932 m.), papildomai dirbo ir Lietuvos universitete – čia 1922–1929 m. dėstė lietuvių literatūros istoriją, šiame universitete jam 1924 m. buvo suteiktas docento vardas, o 1929 m. – garbės daktaro laipsnis. Kaune J. Tumas-Vaižgantas aktyviai dalyvavo ir spaudos darbe – 1921–1922 m. redagavo žurnalą „Mūsų senovė“.

J. Tumo-Vaižganto gyvenimas, ypač pirmasis jo kunigystės laikotarpis, yra glaudžiai susijęs su Žemaitija. Mosėdyje (Skuodo r.) iki šiol Kapų gatvėje (ji tęsiasi nuo Šv. arkangelo Mykolo bažnyčios iki kapinių), tarp išlakių, ne vieną šimtmetį skaičiuojančių medžių stovi medinis geltonai dažytas namas.

Iš kairės: Kulių Šv. vyskupo Stanislovo bažnyčios, kuri užbaigta statyti 1900 m. Kuliuose dirbant J. Tumui-Vaižgantui, kompleksas, ir Mosėdžio Šv. arkangelo Mykolo bažnyčia, kurioje 1895–1898 m. J. Tumas-Vaižgantas dirbo. Danutės Mukienės nuotraukos

Jame 1895–1898 m. gyveno po konflikto su kunigu ir dekanu E. Roppu iš Jelgavos (Latvija) į Mosėdį dirbti vikaru paskirtas J. Tumas-Vaižgantas. Čia jis ėjo ir Mosėdžio pradinės mokyklos kapeliono pareigas. Prie namo, kuriame J. Tumas-Vaižgantas gyveno, yra šį rašytojo ir kunigo gyvenimo kelio etapą primenanti memorialinė lenta.

Mosėdyje J. Tumas-Vaižgantas, siekdamas bendram tikslui vienyti išsilavinusius lietuvius, kartu su bendraminčiais įsteigė ir pagrindžio sąlygomis leido katalikišką mėnesinį žurnalą „Tėvynės sargas“, kuris 1896–1904 m. buvo spausdinamas Tilžeje. J. Tumas-Vaižgantas iki 1902 m. buvo ir šio leidinio redaktorius, pats čia paskelbė nemažai publicistinių straipsnių, rašė kultūros istorijos temomis. Tuo laikotarpiu jis palaikė ryšius ir su knygnešiais, skaity-

davo iš jų gautą draudžiamą lietuvišką spaudą lotyniškais rašmenimis, platindavo ją, mokydavo vaikus skaityti lietuviškai. Caro žandarai sužinojo apie J. Tumo-Vaižganto pagrindinę veiklą Mosėdyje, surinko tai paliudijančius dokumentus. J. Tumo-Vaižganto teismas vyko 1897 m. sausio 3 d. Skuode.

1898 m. rugpjūčio 10 d. J. Tumas-Vaižgantas buvo perkeltas dirbti į Kulių (Plungės r.). Čia jis gyveno, ganytojo pareigas ėjo 1898–1901 m., rūpinosi naujosios Kulių Šv. vyskupo Stanislovo bažnyčios statyba (darbai užbaigti 1900 m.), bendradarbiavo su knygnešiais, klebonijoje buvo įrengęs draudžiamų lietuviškų leidinių slėptuvę, rūpinosi slaptų lietuviškų mokyklų kūrimu. Kuliuose jis

(Nukelta į 16 p.)

Namas Mosėdyje (Kapų g.), kuriame gyvendamas J. Tumas-Vaižgantas redagavo, rengė spaudai pagrindžio sąlygomis leidžiamą žurnalą „Tėvynės sargas“. Danutės Mukienės nuotraukos

1900 m. pradėjo leisti naują laikraštį – „Žinyčių“. Tokia jo veikla dvarininkams, kunigams, kurie norėjo šį kraštą matyti sulenkintą, nepatiko, tad jie ėmė J. Tumą-Vaižgantą skusti valdžios institucijoms. Ilgiau užsibūti Kuliuose jam nebuvo leista, tad 1901-aisiais J. Tumas-Vaižgantas buvo perkeltas dirbti į 3 km nuo Kuršėnų (Šiaulių r.) veikusią Micaičių Nukryžiuotojo Jėzaus parapiją. Iš čia po 10 mėnesių (1902-aisiais) jis buvo perkeltas dirbti į Vadaktėlių Šv. Jono Nepomuko parapiją (Panevėžio r.). Visą tą laiką jis buvo sekamas žandarų, tačiau ir toliau dirbo pogrindyje, kūrė lietuviškas mokyklas, redagavo nelegalius laikraščius, 1905 metais net dalyvavo Didžiajame Vilniaus seime.

Vėl dirbti į Žemaitiją J. Tumas-Vaižgantas buvo atkeltas 1906 m. kovo mėnesį – čia jis ėjo kunigo pareigas Stakių Šv. Antano Paduviečio filinėje bažnyčioje (Pamituvys, Jurbarko r.), kunigo filialisto-Girkalnio Šv. Jurgio parapijoje. (Raseinių r.). Nuo 1907 m. gyveno Vilniuje, čia dirbo dienraščio „Vilniaus žinios“, 1907–1911 m. laikraščio „Viltis“ redakcijose, o 1911 m. jo gyvenimo kelias vėl pasisuko į Žemaitiją – nuo 1911 m. kovo 1-osios iki 1914 metų J. Tumas-Vaižgantas buvo Laižuvos Švč. Trejybės bažnyčios klebonas (Mažeikių r.).

J. Tumas-Vaižgantas dalyvavo daugelio tarpukario metais Lietuvoje veikusių visuomeninių organizacijų veikloje, yra buvęs net 23 tokių organizacijų pirmininkas. Jo dalyvavimas Lietuvai pagražinti draugijos veikloje buvo vienas sėkmingiausių. J. Tumo-Vaižganto vadovavimo laikotarpiu visoje Lietuvoje buvo pradėti steigti draugijos skyriai. Jie telkė visuomenę, ugdė gyventojų pilietiškumą, patriotizmą, kėlė Tautos dvasią. Kita svarbi veiklos sritis buvo darbai, susiję su Lietuvos gražinimu – nuniokotų miškų atkūrimas, naujų parkų, gyvenviečių skverų ir sodybų kūrimas, esamų priežiūra ir tvarkymas. Ragindami jungtis į draugiją, jos vadovai tais metais kvietė visos Lietuvos žmones aktyviai veiklai gražinti kraštą, ugdyti jaunąją kartą, ugdyti tautinę savigarbą.

Tarp draugijos narių buvo daug išsilavinusių, didelį autoritetą Lietuvoje turinčių žmonių. Jie dažnai vykdavo į susitikimus su gyventojais, skaitydavo paskaitas per radiją. Didelį dėmesį draugija skyrė savo idėjų sklaidai periodikoje, pati leido nedidelės apimties vienkartinis spaudinius.

Šios draugijos rūpesčiu, naudojant visuomenės paaukotas lėšas Veliuonoje buvo sutvarkytas Gedimino kalnas, Palangoje – Birutės kalnas, Kaune –

J. Tumas Vaižgantas jaunystėje. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

daktaro Jono Basanavičiaus parkas.

1925 m. draugijos pirmininku buvo išrinktas Vladas Nagius-Nagevičius (1880–1954). Jis vadovauti draugijai pradėjo būdamas 45-erių metų amžiaus ir šalyje jau pagarsėjęs kaip itin aktyvus Lietuvos kariuomenės kūrėjas, nemažą praktiką turintis gydytojas, archeologas, visuomenės veikėjas.

Birutės kalnas, kurį tvarkė Lietuvai pagražinti draugija, XX a. pradžioje. Paulinos Mongirdaitės nuotraukos fragmentas